

บทความปกิณกะ

ดอกสายน้ำผึ้ง องค์ประกอบหนึ่งในตำรับยาจีนต้าน COVID-19

Honeysuckle flower: one of the ingredients in Chinese medicine formula against COVID-19

金银花: 治疗新冠肺炎中药的成分

วรารัตน์ กุลธีรพงศ์ธร

คลินิกการประกอบโรคศิลปะ สาขาการแพทย์แผนจีนหัวเฉียว

Wararat Kulteeraphongthorn

Huachiew Traditional Chinese Medicine Clinic, Thailand

林楚芝

泰国华侨中医院

ผู้รับผิดชอบบทความ: วรารัตน์ กุลธีรพงศ์ธร: wararatkultee@hotmail.com

Corresponding author: Wararat Kulteeraphongthorn: wararatkultee@hotmail.com

通讯作者: 林楚芝: wararatkultee@hotmail.com

Received: 18 October 2021 Revised: 19 November 2021 Accepted: 10 December 2021

ปัจจุบันคิดว่าคนไทยคงไม่มีใครไม่รู้จักรโรค COVID-19 ซึ่งเป็นโรคติดต่อที่เกิดจากเชื้อไวรัส SARS-CoV2-ไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่ ซึ่งเริ่มต้นระบาดขึ้นในเดือนธันวาคม พ.ศ. 2562 โดยพบครั้งแรกในนครอู่ฮั่น เมืองหลวงของมณฑลหูเป่ย์ ประเทศสาธารณประชาชนจีน ณ วันที่ 6 ตุลาคม 2564 โรค COVID-19 ได้ระบาดไปทั่วโลก ทำให้มนุษยชาติต้องเสียชีวิตไปมากกว่า 4.8 ล้านราย^[1]

ในช่วงที่มีการระบาดของ COVID-19 ในประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน แพทย์ได้รักษาผู้ป่วยด้วยวิธีมาตรฐานร่วมกับการใช้ตำรับยาจีนเพื่อรักษาตามอาการและฟื้นฟูร่างกายให้ดีขึ้น^[2-4] ซึ่งตำรับยาดังกล่าวมีส่วนประกอบหนึ่งของตัวยาสุมุนโพคือ “ดอกสายน้ำผึ้ง (金银花 จินอิ่นฮวา)” ซึ่งตามภูมิปัญญามีการใช้ตำรับยาที่มีดอกสายน้ำผึ้งเป็นตัวยาลหลัก เช่น ตำรับ Yinqiaosan

(银翘散 อิ่นเจียวसान) มีบันทึกอยู่ในคัมภีร์เวินปิงเถียวเปี่ยน 《温病条辨》 โดยท่านปรมาจารย์อู่จวิทงเป็นผู้บันทึกไว้ใช้รักษากลุ่มอาการลมร้อนปิดกั้นที่ปอด เว่ยซีไม่สามารถระบายได้ ปัจจุบันในตำราเรียนถูกจัดไว้ในกลุ่มตำรับยารักษาอาการภายนอกที่มีรสขมเผ็ดเย็น มักใช้รักษาโรคของเวินปิงระยะแรก มีอาการไข้ กล้ามเนื้อหนาว ปวดหัว ไอเจ็บคอ^[5,6] ตำรับยา Jinyinhuatang (金银花汤 จินอิ่นฮวาตาง) มีบันทึกอยู่ในตำราผ่ายอินเจิ้งจื่อ 《脉因证治》 โดยท่านปรมาจารย์จู่ ตันซีเป็นผู้บันทึกไว้ว่าใช้รักษาอาการปวด ฟันคั่นแปลที่เปลี่ยนเป็นสีดำได้ และตำรับที่พัฒนาขึ้นมาในปัจจุบัน เช่น ตำรับยาสำเร็จรูปชนิดน้ำ Fengreqing (风热清口服液 เฟิงเร่อชิงไชวฝูเย่) ใช้รักษาอาการหวัด ระบายร้อนขับพิษ ระงับอาการไอ บรรเทาอาการเจ็บคอระคายคอ และยังมีการนำไปใช้รักษา

ในกลุ่มโรคมือเท้าปากในเด็ก^[7] ตำรับยาสำเร็จรูปชนิดผงเคลือบ Yinhuang (银黄颗粒 อินหวางเคอลี่) ใช้รักษาอาการติดเชื้อของระบบทางเดินหายใจส่วนบน เช่น ทอนซิลอักเสบทั้งเฉียบพลันและเรื้อรัง และอาการเจ็บคอ คอบวมอักเสบ เป็นต้น^[8] ตำรับยาสำเร็จรูปชนิดผงเคลือบ Xiaer Yanbian (小儿咽扁颗粒 เสี่ยวเอ๋อร์เยียนเปียนเคอลี่) ใช้รักษาทอนซิลอักเสบเฉียบพลันในเด็ก ที่มีอาการเจ็บคอ ไอ^[9] และตำรับยาสำเร็จรูปชนิดแคปซูล Lianhua Qingwen (莲花清瘟胶囊 เหลียนฮัวชิงเวินเจียวหนัง) ใช้รักษาอาการไข้หวัดใหญ่ ซึ่งปัจจุบันมีการนำมาใช้อย่างแพร่หลายในการรักษาโรคติดเชื้อที่เกิดจากเชื้อไวรัส SARS-CoV2- ไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่ ของกลุ่มผู้ป่วยที่มีอาการเป็นไขร่วมอาการอ่อนเพลีย^[4]

“จินอันฮวา” หรือ “ดอกสายน้ำผึ้ง” มีการศึกษาวิจัยที่ใช้เป็นยาในยุคโบราณคือสายพันธุ์ไหนที่ตรงตามในคัมภีร์โบราณที่บันทึกไว้มากที่สุด และผลสรุปที่นำมาใช้ยาในปัจจุบันและได้สรรพคุณตรงและถูกต้องมากที่สุดนั้นก็คือ “ดอกสายน้ำผึ้ง” ที่มีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Lonicera japonica* Thunb. วงศ์ Caprifoliaceae^[10-12] มีชื่อสามัญว่า Japanese honeysuckle มีชื่อภาษาจีนว่า จินอันฮวา (จินกลาง) หรือ กิมจิงฮวย (จินแต้จิว) ซึ่งเป็นไม้เถาพันธุ์เลื้อย สามารถออกดอกได้ตลอดปี แต่จะออกดอกมากในช่วงฤดูฝน และดอกจะมีกลิ่นหอมในช่วงเย็นใกล้ค่ำจนถึงเช้ามืดก่อนแดดออก^[13] ชื่อเรียก “จินอันฮวา” มีบันทึก

การใช้ชื่อนี้ครั้งแรกในสมัยราชวงศ์ซ่งในตำราซูเหลียนเน่ยหาน-เหลียงฟาง 《苏沈内翰良方》 กล่าวไว้ว่า “...ออกดอกในเดือนสี่ กลิ่นหอมละมุน กลิ่นหอมไกลหลายก้าว เมื่อเป็นสีขาว ไม่กี่วันก็เปลี่ยนเป็นสีเหลือง เมื่อขาวเหลืองมาเจอกัน จึงได้ชื่อว่าจินอันฮวา” ชื่อภาษาจีนคำว่า “จิน” แปลว่า ทอง “อัน” แปลว่า เงิน “ฮวา” แปลว่า ดอกไม้ เนื่องจากสีของดอกจินอันฮวาสีขาวอมเหลืองงามดั่งเงินทอง นอกจากนี้ยังมีราคาค่อนข้างสูงเสมือนดั่งเงินและทองอีกเช่นกัน นี่จึงเป็นที่มาของชื่อจินอันฮวา

ส่วนที่ใช้ทางยาของ “ดอกสายน้ำผึ้ง” คือ ดอกตูม ดอกตูมมีรูปร่างคล้ายกระบอก โค้งงอเล็กน้อย ผิวสีขาวอมเหลือง หรือสีขาวอมเขียว มีขนสั้นนุ่มหนาแน่น วงกลีบเลี้ยงสีเขียว ออกดอกเป็นช่อตามซอกใบและปลายกิ่ง ช่อละ 2 ดอก ลักษณะของดอกเป็นหลอดเล็กๆ ยาวประมาณ 5-3 เซนติเมตร ส่วนปลายแยกเป็น 5 แฉก วงกลีบดอกเป็นหลอด เมื่อบานส่วนปลายแยกเป็น 2 กลีบปาก เกสรเพศผู้สีเหลืองมี 5 อัน อยู่เหนือกลีบดอก เกสรเพศเมียมี 1 อัน มีกลิ่นหอมละมุน^[14] (ภาพที่ 1)

ต้นสายน้ำผึ้งจัดเป็นไม้เถาเลื้อยพัน มีอายุหลายปี มีความยาวประมาณ 9 เมตร แตกกิ่งก้านสาขามากมาย เป็นทรงพุ่ม กิ่งก้านเกิดของต้นสายน้ำผึ้งอยู่ในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เช่น สาธารณรัฐประชาชนจีน ญี่ปุ่น เกาหลี มีการนำไปปลูกเป็นไม้ประดับในประเทศแถบอเมริกาเหนือ อเมริกาใต้ และกลุ่มประเทศและหมู่เกาะ

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ของต้นสายน้ำผึ้ง

ภาพที่ 1 ลักษณะพฤกษศาสตร์ของต้นสายน้ำผึ้งและดอกสายน้ำผึ้ง

ในมหาสมุทรแปซิฟิก ต้นสาหร่ายน้ำผึ้งมีมากกว่า 200 สายพันธุ์ ส่วนใหญ่พบได้ในสาธารณรัฐประชาชนจีน และดอกสาหร่ายน้ำผึ้งเป็นสมุนไพรสำคัญในการแพทย์แผนจีนมาตั้งแต่เมื่อ 3,000 ปีก่อน มีบันทึกในตำราการแพทย์แผนจีนชื่อเป็นฉางกวงมู่ 《本草纲目 Ben Cao Gang Mu》ว่า “เหรี้นตง (ต้นสาหร่ายน้ำผึ้ง) ไม่ว่าจะเป็นกิ่ง ใบ ดอก ล้วนมีสรรพคุณเหมือนกัน เป็นยาหลักที่ใช้รักษากลุ่มอาการจากลม ลดบวม แก้โรคบิด แต่คนรุ่นหลังไม่ได้นำมาใช้กลายเป็นยาสำคัญในการรักษาแผล ลดบวม ขับพิษ ซึ่งคนโบราณก็ไม่ได้กล่าวถึง ต้องเรียนรู้หลักการสมัยโบราณและสมัยใหม่ อาจแตกต่างกันได้” ดอกสาหร่ายน้ำผึ้งเป็นส่วนประกอบในตำรับยารักษาโรคต่างๆ ที่บันทึกอยู่ในตำราการแพทย์แผนจีนอีกหลายสิบเล่ม และมีบันทึกในเภสัชตำรับ (Pharmacopoeia)^[14] ของสาธารณรัฐประชาชนจีน ระบุว่า มีรสหวาน ฤทธิ์เย็น เข้าเส้นลมปราณปอด หัวใจ และกระเพาะอาหาร มีสรรพคุณระบายร้อน ขับพิษ กระจายลมร้อน ใช้รักษาฝีหนองลดบวมอักเสบ เจ็บคอ ไฟลามทุ่ง โรคบิดเป็นเลือดจากพิษร้อน ไข้หวัดจากลมร้อน อาการไข้ของโรคเวินปิง น้ำหนักยาที่ใช้เหมาะสมคือ 15-6 กรัม ใช้รักษาโรคปอดบวม ต่อมทอนซิลอักเสบเฉียบพลัน ไตอักเสบ เต้านมอักเสบเฉียบพลัน^[3,14,15] การใช้ดอกสาหร่ายน้ำผึ้งทางยาในประเทศไทยมีค่อนข้างน้อย แต่มีบันทึกการใช้ใบหรือเถา หรือดอกแห้ง เป็นยาแก้ไข้หวัด แก้คอแห้ง^[16,17]

ดอกสาหร่ายน้ำผึ้ง มีองค์ประกอบทางเคมีที่สำคัญคือ กรดคลอโรจีนิก (chlorogenic acid) เป็นสารฟีนอลชนิดหนึ่ง ซึ่งเป็นสารต้านอนุมูลอิสระ และสารประกอบฟลาโวนอยด์กลุ่มลูเทโอลิน (luteolin) มีฤทธิ์ต้านภูมิแพ้ ต้านการอักเสบ นอกจากนี้ยังพบว่ามีองค์ประกอบทางเคมีอื่นๆอีกหลายชนิด ได้แก่ สารกลุ่ม phenolic acids, flavonoids, iridoids, saponins, alkaloids, triterpenoids และน้ำมันหอมระเหย ซึ่งมีการวิจัยพบว่าองค์ประกอบทางเคมีเหล่านี้มีฤทธิ์ทางเภสัชวิทยามากมาย เช่น ฤทธิ์ต้านอักเสบ ต้านออกซิเดชัน แก้แพ้ แก้ไข้ ต้านไวรัส ต้านแบคทีเรีย และปรับการทำงานของภูมิคุ้มกัน^[3,18] ส่วนงานวิจัยด้านความปลอดภัยพบว่าดอกสาหร่ายน้ำผึ้งมีความปลอดภัยสูง ขนาดสารสกัดน้ำของดอกสาหร่ายน้ำผึ้งที่ทำให้สัตว์ทดลองตายร้อยละ 50 (LD₅₀) มีค่ามากกว่า 110 กรัม/กิโลกรัม นอกจากนี้ยังมีการศึกษาทางคลินิกของดอกสาหร่ายน้ำผึ้งที่พบว่ามีประสิทธิภาพในการต้านอักเสบ ต้านไวรัส และแบคทีเรีย^[3]

ในปี ค.ศ. 2021 สาธารณรัฐประชาชนจีนได้นำตำรับยาจีนที่มีการใช้ตามภูมิปัญญาเพื่อรักษาโรคติดเชื้อของระบบ

ทางเดินหายใจส่วนบน ลดไข้ ลดบวม อักเสบ มาศึกษาวิจัยทางคลินิกเพื่อใช้รักษาและฟื้นฟูสุขภาพของผู้ป่วยโรค COVID-19 ซึ่งเป็นโรคอุบัติใหม่ พบว่าในหลายตำรับยามีดอกสาหร่ายน้ำผึ้งเป็นส่วนประกอบ ได้แก่ ตำรับยาฮั่วเซียงเจิ้งชี่ซินดน้ำ (藿香正气口服液) พบว่ามีประสิทธิผลในการลดไข้ แก้ไอ แก้ท้องเสีย รักษาโรคลำไส้แปรปรวน กระเพาะอาหารและลำไส้อักเสบเฉียบพลันได้^[19] ตำรับยาแคปซูลเหลียนฮวาชิงเวิน (莲花清瘟胶囊) พบว่ามีประสิทธิผลในการลดไข้ แก้ไอ แก้อ่อนเพลีย ใช้รักษาโรคระบบทางเดินหายใจของระบบทางเดินหายใจส่วนบน^[20] และตำรับยาซูเฟิงเจียตูในรูปแบบแคปซูล (疏风解毒胶囊) พบว่ามีประสิทธิผลในการลดไข้ บรรเทาอาการไอ แก้อ่อนเพลีย ใช้รักษาโรคติดเชื้อของระบบทางเดินหายใจส่วนบนได้เช่นกัน^[21] ซึ่งยาตำรับดังกล่าวนี้ยังมีการนำมาใช้รักษาโรคระบบทางเดินหายใจส่วนบนต้นมาเป็นเวลานานแล้วในอดีต และยังสามารถนำมาใช้รักษาได้ผลดีในปัจจุบัน นอกจากนี้ พบว่าตำรับยาจีนเหล่านี้มีกลไกการออกฤทธิ์รักษาโรค COVID-19 ที่เกี่ยวข้องกับการยับยั้งการแบ่งเซลล์ของไวรัส การเกิดพายุไซโตไคน์ (cytokine storm) และปรับการทำงานของภูมิคุ้มกัน^[22]

ในประเทศไทยการนำมาใช้เป็นยาสมุนไพรไทยนั้นยังพบว่ามีน้อย แต่ก็มีรายงานในการประชุมวิชาการประจำปี 2563 ในงานการแพทย์แผนไทย การแพทย์พื้นบ้าน และการแพทย์ทางเลือกแห่งชาติ ครั้งที่ 17 โดยได้พูดถึงเรื่องการแพทย์แผนไทย สมุนไพรไทย โอกาสและความท้าทายในสถานการณ์ COVID-19 และกล่าวถึงตัวยาสาหร่ายน้ำผึ้งว่าเป็นสมุนไพรที่มีสรรพคุณคล้ายเครียด ดอกมีกลิ่นหอม ทำเป็นชาชง หรือนำกิ่งก้านดอกไปต้มดื่ม ทำให้คลายเครียดได้ นอกจากนี้ยังพบว่าการศึกษาที่เราไม่เครียด จะมีฤทธิ์กระตุ้นทำให้ภูมิคุ้มกันแข็งแรง ทั้งยังสามารถลดคลอเลสเทอรอลได้ และมีการศึกษาจำลองการจับกันระหว่างโมเลกุล (molecular docking) พบว่า สาหร่ายน้ำผึ้งมีสารที่ไปยับยั้งการแบ่งตัวของโคโรนาไวรัส จึงเป็นสมุนไพรที่ตอบสนองการป้องกันการติดเชื้อไวรัส COVID-19- ได้^[23]

จะเห็นได้ว่าในสถานการณ์ที่เกิดโรคอุบัติใหม่ สมุนไพรจะเป็นอีกหนึ่งทางออกที่นักวิทยาศาสตร์ และบุคลากรทางการแพทย์จะสืบค้น วิจัยและพัฒนาต่อยอดจากองค์ความรู้ของภูมิปัญญา เพื่อนำมาบำบัด รักษาและฟื้นฟูสุขภาพ เช่นเดียวกับ ดอกสาหร่ายน้ำผึ้ง ซึ่งภูมิปัญญาของชาวจีนมีการนำมาใช้เกี่ยวกับโรคทางเดินหายใจมาเป็นเวลานาน คงถึงโอกาสแล้วที่ประชาชาติทั่วโลกจะร่วมมือกันพัฒนาองค์ความรู้ของบรรพบุรุษเพื่อต่อสู้กับโรคอุบัติใหม่ที่จะเกิดขึ้นในภายภาคหน้าต่อไป

References

1. Kidlertlum P. Summary of COVID-19 (October 6), the number of deaths worldwide exceeded 4.8 million [Internet]. [cited 2021 Oct 10]. Available from: <https://www.efinancethai.com/LastestNews/LatestNewsMain.aspx?ref=A&id=eDNGSm9TamdUKzA9> (in Thai)
2. Yang Y, Islam MS, Wang J, Li Y, Chen X. Traditional Chinese medicine in the treatment of patients infected with 2019-new coronavirus (SARS-CoV-2): a review and perspective. *Int J Biol Sci.* 2020;16(10):1708-17.
3. Li Y, Li W, Fu C, Song Y, Fu Q. *Lonicera japonica* flos and *Lonicera* flos: a systematic review of ethnopharmacology, phytochemistry and pharmacology. *Phytochem Rev.* 2020;19:1-61.
4. Wei PF. National Health Commission & National Administration of Traditional Chinese Medicine. Diagnosis and treatment protocol for novel coronavirus pneumonia (Trial Version 7). *Chin. Med. J.* 2020;133(09):1087-95.
5. Yang DF. Preliminary discussion on main pathogenesis treated by Yinqiao powder based on Item differentiation of warm diseases. *Journal of New Chinese Medicine.* 2018; 50(10):227-9. (in Chinese)
6. Deng ZJ, editor. *Formulas of Chinese medicine.* Beijing: Chinese Medicine Press; 2017. (in Chinese)
7. Wang YR, Wang XF, Chen J, Zhang QT. Xiaoer Fengqing oral liquid adjuvant treatment of 30 children with hand, foot and mouth disease. *Herald of Medicine.* 2011;30(8):1037-8. (in Chinese)
8. Liu YM, Zhang JJ, Ran F, Zhou M, Zhang YJ. Research progress in quality control of Yinhuang granule. *Guangdong chemical industry.* 2020; 21(47):71-2. (in Chinese)
9. Chen S, Dan JC, Guan LF, Wu D. Observation on curative effect of Xiaoer Yanbian granules in treating acute tonsillitis in children. 2018;17(7): 192. (in Chinese)
10. World Flora Online. *Lonicera japonica* Thunb. [Internet]. [cited 2021 Oct 10]. Available from: <http://www.worldfloraonline.org/taxon/wfo-0000359579>
11. Forest Herbarium (BKF), Department of National Parks, Wildlife and Plant Conservation. *Lonicera japonica* Thunb. [Internet]. [cited 2021 Oct 10]. Available from: <https://www.dnp.go.th/botany/mplant/words.html?groupcode=localname&keyword=สายน้ำผึ้ง> (in Thai)
12. Kang S, Zhang J, Wei AH, Wang YD, Han HQ, et al. Further textual research of Chinese materia medica – Jinyinhua. *Chin J Pharm Anal.* 2014;34(11):1922-7. (in Chinese)
13. Medthai. 39 properties and benefits of the honeysuckle plant [Internet]. 2020 [cited 2020 Jun 12]. Available from: <https://medthai.com/สายน้ำผึ้ง/> (in Thai)
14. Chinese Pharmacopoeia Commission. *Pharmacopoeia of the People's Republic of China 2015.* Volume I. Beijing: China Medical Science Press; 2015. (in Chinese)
15. Techadamrongsin Y, Chokeyivat V, Sotanaphun U, Soonthornchareonnon N, Tangaramwong J, Kohsangruang S, et al, editors. *Commonly used Chinese prescriptions in Thailand.* Vol.3. Bangkok: Agricultural Co-operative Federation of Thailand; 2010. (in Thai)
16. Thiangburanatham W. *Thai herbal dictionary.* 2nd ed. Bangkok: Suriyaban Bookstore; 1993. (in Thai)
17. Ruangrunsi N, MangalaKub T. *Thai herbal.* Vol. 1. Bangkok: Be Healthy; 2004. (in Thai)
18. Tang YB, Zeng T, Zafar S, Yuan HW, Li B, Peng CY, et al. *Lonicerae Flos: A review of chemical constituents and biological activities.* *Digital Chinese Medicine.* 2018;1(2):173-88.
19. Cao MM, Men P, Wen J, Liu L, Yang YH, Zhao RS. Evidence-based evaluation on Huoxiang Zhengqi oral preparation in the treatment of gastrointestinal dysfunction. *Evaluation and Analysis of Drug-Use in Hospital of China.* 2021;21(5):600-7. (in Chinese)
20. Wang Y. Study on the effectiveness of Lianhua Qingwen capsule in the treatment of epidemic

- upper respiratory tract infection. Guangming Journal of Chinese Medicine. 2021;36(13): 2124-6. (in Chinese)
21. Wu Y, Xiao Y, Gong ZH. A retrospective analysis of Shufeng Jiedu capsules combined therapy in treating corona virus disease 2019. World Latest Medicine Information. 2021;21(18):40-8. (in Chinese)
22. An X, Zhang Y, Duan L, Jin D, Zhao S, Zhou R, et al. The direct evidence and mechanism of traditional Chinese medicine treatment of COVID-19. Biomed Pharmacother. 2021;137:111267.
23. Pitiporn S. Thai traditional medicine, Thai herbs, challenging opportunities in the COVID-19 situation. In: Technical and Planning Division, Department of Thai Traditional and Alternative Medicine, document for the 17th meeting of Thai traditional medicine folk medicine and national alternative medicine; 2020 Sep 2; Nonthaburi: Department of Thai Traditional and Alternative Medicine; 2020. p. 22. (in Thai)